

Verslag Inspiratiereis Estland Pact Brabant 25-28 oktober 2018

e-estonia Pact Brabant — DE TOEKOMST BEGINT NU

Donderdag 25 oktober

Na een voorspoedige vlucht en inchecken in ons mooie hotel gaan we op weg voor het eerste programmaonderdeel.

1) Taavi Roivas over leiderschap in het digitale tijdperk.
De ontmoeting met de ex-premier begint op een voor Estland kenmerkende manier, open en informeel. In een nutshell schetst hij de gemaakte keuzes van Estland na de opnieuw verworven onafhankelijkheid van 1991. Het land begint met niets, berooid als het is vanwege een onwerkbaar Sovjet planeconomie.

Dat noodzaakt tot een radicale ommekeer met als kenmerken: Liberale wetgeving met interactie tussen publiek en privaat, geen tot weinig corruptie, aansluiting bij de Scandinavische levensstijl en rond 2000 digitalisering van de samenleving. Het leidt tot investeringen in de economie vanuit Zweden en Finland, de scholing van digitale vaardigheden van 100.000 mensen op een totale bevolking van maar 1,3 miljoen, en de invoering van een volledig gedigitaliseerde overheidsdienstverlening. Deze elementen gevoegd bij een internationale economische oriëntatie, mede ingegeven door de geringe omvang van de bevolking en de beperkte afzetmogelijkheden in eigen land, katapulteren het land de moderne tijd in.

Uit zijn betoog wordt duidelijk dat de effecten van digitalisering op economie en samenleving enorm zijn. Geen enkel ander land in deze regio maakt eenzelfde economische ontwikkeling en groei door als Estland, o.a. tot uiting komend in een hogere levensstandaard, de komst van veel startups met groeiende ambitie, en flexibilisering van de arbeidsmarkt die leidt tot een grote afname van de werkloosheid.

Voor de burger leidt de invoering van de digitale overheid, gericht op maximale facilitering vanuit klantenperspectief zoals eID (elektronisch identiteitsbewijs) vooral tot meer gemak en autonomie over de eigen gegevens.

Naar aanleiding van het betoog van *Taavi Roivas* komen er onder andere vragen voorbij over privacy gevoeligheid, identiteitsfraude, enz.. Hij antwoordt erop met een grote mate van zorgeloosheid, mogelijk kenmerkend voor politici, maar veeleer getuigend van de Estse manier van denken. De wil en ambitie richting te geven aan de gekozen toekomst met lef en leiderschap.

2) Stadswandeling

Na Taavi Roivas bedankt te hebben gaan we naar buiten en treffen daar de jonge stadsgids die ons in vogelvlucht deskundig en met humor een beeld geeft van het mooie Middeleeuwse centrum van de stad. Bewaard gebleven omdat het land door de eeuwen heen te arm was om tot modernisering over te gaan, waardoor haar zwakte in het verleden haar kracht is voor de toekomst (begint nu?!) met een toeristisch potentieel.

3) Restaurant Ö

De gids zet ons af voor de deur van restaurant Ö. In de uren dat we daar verblijven krijgen we heerlijk eten en drinken geserveerd, maar worden vooral goede gesprekken gevoerd en de eerste informele banden gesmeed.

Moe maar voldaan druppelen we langzaam richting hotel om uit te rusten van een eerste enerverende dag.

Vrijdag 26 oktober

Vandaag gaan we op pad om nieuwe indrukken op te doen aan de hand van een goed gevuld programma.

1) Bezoek Jobbatical

Het bezoek aan Jobbatical begint met het verwisselen van schoenen voor sloffen, vanwege hygiëne en sfeer. Of misschien toch ook om, zoals Ronald Bakker zich afvroeg, de hiërarchische verhoudingen tussen mensen op te heffen?! *Maria Magdaleena Lamp* leidt ons op informele wijze door het gebouw dat een mix is van flexibele werkplekken en alternatieve vergaderruimtes. In de vergaderruimte met zitzakken, waaruit stijlvol opstaan wel een “dingetje” is, en een schommel krijgen we uitleg over het bedrijf door Karel Kask. De naam van het bedrijf is een samenstelling uit Job en Sabbatical, vanuit de gedachte dat als je werkt op een plek waar je past, je je “vrij” voelt. Met als slogan: *Work where you're happy!*

Het bedrijf heeft de hele wereld als haar werkterrein en koppelt individuen van alle landen uit de wereld aan vacatures bij bedrijven. Om als bedrijf effectief te kunnen zijn is het van belang dat individuele gebruikers, inmiddels zo'n 250.000, een sterk cv neerzetten. Waarbij het zwaartepunt ligt op mensen uit de ICT en techniek. Voor de werving van vacatures bij bedrijven zijn er wervingsteams in verschillende regio's. De nadruk ligt op het ontzorgen van het

bedrijf bij de selectie van kandidaten tot aan hulp bij immigratie. In die zin verschilt haar werk niet van andere internationaal opererende recruiters. Wat haar wel bijzonder maakt, is haar filosofie: *Verbindt wereldwijde talenten aan je organisatie, zodat er een multiculturele mix ontstaat. Het zal je bedrijf verrijken en je resultaten verbeteren.*

In de aansluitende discussie wordt duidelijk dat de leeftijd van de kandidaten ligt tussen de 25-44 jaar. Bij immigratie van een kandidaat wordt ook het eventuele gezin geholpen (huisvesting, beroep partner, scholen). Men wil wel samenwerking met scholen, maar dat komt nog niet van de grond omdat scholen nog onervaren zijn op dit terrein. Maar in de kern draait alles om de mindset van bedrijven te veranderen, zodat er geloof ontstaat in de meerwaarde van multicultureel werken.

Op de vraag of uit de veelheid aan datamateriaal en matches nieuwe informatie ontstaat voor nieuwe diensten is het antwoord ontkennend, maar Karel bedankt wel voor de interessante

tip. Waardevol voor het bedrijf om verder te onderzoeken. Daar horen we vast nog weleens over.

Maar nu de schoenen weer aan, tijd om ons te verplaatsen richting.....

2) Het Parlement

Marten Kaevats (nationaal adviseur digitalisering van de regering) en *Aivar Rahno* (hoofd van het kabinet van de regering) geven een presentatie.

Marten begint zijn verhaal bij de kaart van Estland om te benadrukken dat het land veel kwaliteiten heeft. Het heeft een prachtige natuur, 50% van het land bestaat uit bosrijk gebied en grenst voor een groot deel aan zee. En ja, het is ook gedigitaliseerd. Daarna toont hij ons het mooie gebouw met zijn nog voornamelijk klassiek ingerichte zalen, eindigend met de onvermijdelijke balkonscène.

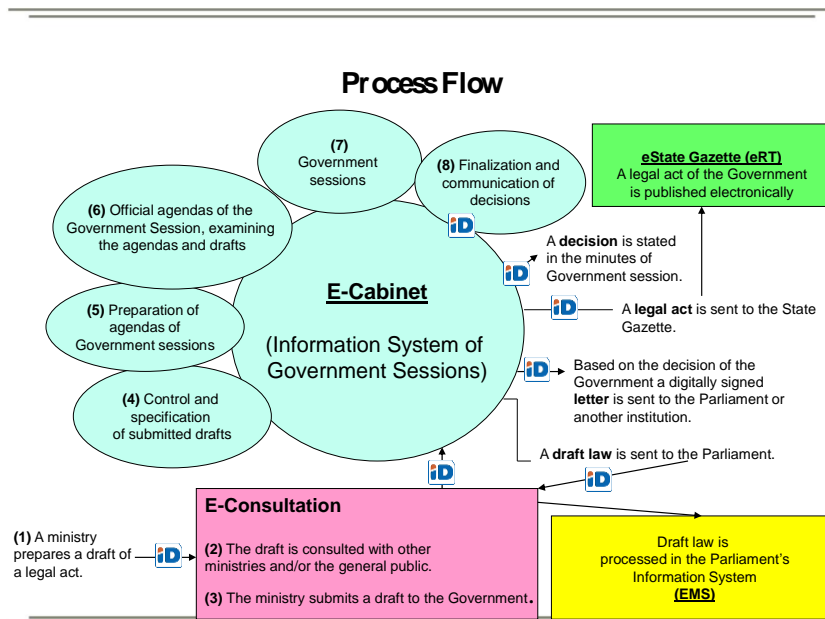
*zoek de Pact secretaris!!

Het verhaal van Marten sluit naadloos aan op dat van oud-premier Taavi Roivas. Ook hij benadrukt het veranderen van de mindset en cultuur om digitalisering deel te laten worden van het natuurlijk systeem van mensen. Het land slaagt daarin, er is groot vertrouwen in het digitale systeem bij burgers (98% gebruik IDcard). De keuze het individu eigenaar te laten zijn van zijn informatie is daarvoor cruciaal. De overheid faciliteert slechts dat je er mee kunt werken. Tegelijkertijd is gekozen voor een adaptief systeem, dat zich kan ontwikkelen. De basis wordt gevormd door X-Road waarbij databases van overheid en bedrijven versleuteld aan elkaar worden verbonden en functioneren.

De rol van de overheid verschuift van poortwachter naar het ondersteunen van burgers zodat zij zich kunnen ontwikkelen. Er wordt tijd genomen om burgers te laten wennen aan veranderingen in het systeem. Met als langetermijnvisie: bouwen aan een onzichtbare overheid.

Aivar Rahno maakt met zijn presentatie zichtbaar dat de overheid in haar eigen functioneren consistent uitwerking geeft aan de ingezette lijn; transparantie en betrokkenheid door de inzet van digitalisering. Door de invoering van E-Consultation dat onder andere burgers en instanties de mogelijkheid geeft online kennis te nemen van en commentaar te leveren op voorgestelde wetten ontstaat een sterke interactie tussen de samenleving en de overheid. Door de directe relatie met E-Cabinet wordt de via E-Consultation verkregen informatie onderdeel van het

besluitvormingstraject. E-Cabinet is daarbij gericht op het zo efficiënt mogelijk inrichten van het besluitvormingsproces van het Kabinet.

Het effect is dat veel van de discussies tussen beleidsmakers en minister(s) en ministers onderling al voor de Ministerraad plaatsvinden en een plek hebben gekregen in het uiteindelijke beslisdocument. Gevolg een ministerraad die, plaats- en tijdonafhankelijk, veelal zo'n 30 minuten duurt en publicatie van de besluiten per direct in de digitale Staatscourant.

Hoewel het een lange zit is die veel vraagt van de delegatie levert het tegelijkertijd ook verrassend veel stof tot nadenken en discussie. Over het gegeven dat alle persoonsgegevens digitaal beschikbaar zijn en door iedereen geraadpleegd kunnen worden. Hoe zit het dan met privacy en bescherming van gegevens? In de optiek van de Esten is dat simpel, elk individu kan zien wie zijn gegevens raadpleegt en in het geval daar geen aanwijsbare reden voor is, kan er worden gesanctioneerd. En alleen het individu zelf kan autorisatie geven voor wijziging van gegevens. De enige die kan en mag kijken zonder dat jij het weet is.....de geheime dienst.

Over de vraag of de democratie gebaat is bij snelheid van besluitvorming van de Ministerraad in plaats van uitgebreide onderlinge discussie wordt door onze groepsleden geen eenduidig antwoord gegeven. De één prijst de mogelijkheid omdat juist met dit systeem meer tijd komt met elkaar in gesprek te zijn, de ander benadrukt de meerwaarde van het in gezamenlijkheid discussiëren. Feit blijft dat het land een manier heeft gevonden om digitalisering te verbinden aan het democratische besluitvormingsproces met de mogelijkheid voor de burger daar op een eenvoudige manier actief bij betrokken te zijn.

We stappen op om onze weg te vervolgen naar de ambassade.

3) Netwerklunch bij de Nederlandse Ambassade

We worden allerhartelijkst ontvangen door de Nederlandse ambassadeur *Karen van Stegeren*. Zij nodigt ons uit ons het gesprek aan te gaan met de aanwezige Estse leden van bedrijven en overheidsinstellingen. En dat gebeurt; onder het genot van een goede lunch wordt geanimeerd gesproken en gediscussieerd met de extern genodigden en elkaar. Hoewel uw secretaris niet bij elk tafeltje en gesprek kon zijn, werd wel duidelijk dat nieuwe contacten zijn aangegaan en aanvullende informatie is verkregen: dat de digitale scholing van de 100.000 Esten gefinancierd is door het bedrijfsleven; dat werkzoekenden direct een scholingsaanbod krijgen; en dat het ook in Estland met een gemiddeld inkomen van € 1.000,- per maand voor

jongeren vrijwel onmogelijk is om een huis te kopen (een bekend probleem waarvoor we dichterbij huis hadden kunnen blijven).

Verder maar weer, want er wachten ons nog interessante ontmoetingen met startups.

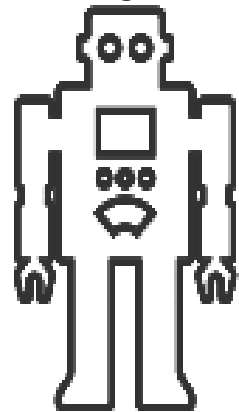
4) Presentatie startups bij Lift 99

Hier aangekomen eerst de schoenen ook weer verwisseld voor sloffen, de vriendelijk kwispelende kantoorschand over de bol geaaid, en de competitie door een enkeling gezocht bij een potje tafeltennis (Was Stijn nou echt beter dan Jos, of is dat de vertekening van grote versus kleinere stad....?). Terug naar de zaak!

De bijeenkomst start met een presentatie door *Sander Gansen, organisator van Robotex*. Een jonge vent van 24 die met een enorme drive kort maar krachtig uitlegt dat het bedrijf een wereldwijd robot educatie netwerk ontwikkelt. Het bedrijf wil werken met robots voor het opleiden van toekomstige ingenieurs die nieuwe bedrijven oprichten en draagvlak creëren bij burgers voor deze ontwikkeling.

Hij constateert een drietal problemen: Mensen hebben onrealistische verwachtingen over toekomstige technologie. Ondernemingen gebruiken de mogelijkheden van technologie onvoldoende. En studenten worden niet aangemoedigd om op jonge leeftijd al aan innovatie te werken.

Met een drietal producten worden de problemen aan gepakt: Robotex festivals waar innovaties worden getoond, Robotovate een platform om innovaties te generen en Roboversity met scholingsprogramma's voor geselecteerde groepen. En het werkt want in november vindt er in Tallinn een robotfestival plaats met maar liefst 35.000 deelnemers. Uit de cijfers wordt duidelijk dat in de praktijk jongeren vanaf 4 jaar tot 19+ werken met het beschikbare materiaal, waarbij het zwaartepunt ligt bij de groep tussen de 10-19 jaar. En het bedrijf krijgt steeds meer voet aan de grond in verschillende landen.

We knopen het verhaal goed in onze oren omdat we mogelijk interessante verbindingen zien met initiatieven in Brabant.

Tijd voor de tweede presentatie door *Rauno Sigur, Account executive bij Cleveron*.

Het bedrijf richt zich op het ontwikkelen en innoveren van 'click en collect' systemen voor burgers van retailproducten. Vanuit de gedachte dat tijd geld is werkt men aan oplossingen waarbij de afhaaltijd voor de burger teruggebracht is tot een minimum. Een tijd van 8 seconden bij het ophaalpunt, waarvoor een automatisch bericht is verstuurd met de mededeling dat het pakket klaar ligt. Het bedrijf werkt met een fullservice pakket: hardware, software en ondersteuning zoals data-analyse. En het bedrijf wil graag uitbreiden naar Nederland. De suggestie wordt gedaan verbinding te zoeken met AH omdat die werkt met niet geautomatiseerde afhaalpunten.

Tenslotte is de vloer voor *Maarika Truu, hoofd van Startup Estonia*.

Dit is een overheidsinitiatief om het startup ecosysteem te bevorderen. Opgericht in de wetenschap dat Estland als klein land het niet alleen kan en gebaat is bij internationaal denken en handelen. Om dat effectief te kunnen doen is het belangrijk een klimaat te creëren voor experimenten, waar startups gedijen die voor hun afzetmarkt aangewezen zijn op de wereld. Estland is daarin succesvol, het is het land met de meest startups per hoofd van de bevolking. Daarnaast werkt Startup Estonia aan het verwerven van middelen via buitenlandse

investeerders en de opzet van fondsen. Bevordert het de training van startup teams en zorgt voor vriendelijke wetgeving waardoor eenvoudig een startup opgezet kan worden. Een belangrijke boodschap van haar is; startups hebben het in zich om te falen (slechts 2% slaagt), maar je moet kijken naar het talent dat erachter schuil gaat.

Het beeld dat bekijft uit deze presentaties en deze plek met al die jonge mensen is er één van vitaliteit en vernieuwing. De ambitie veranderingen te creëren in een uitdagende wereld die vraagt om nieuwe oplossingen. Geladen met die energie lopen wij naar buiten. Even tijd voor ons zelf om in de stad te zoeken naar een presentje voor hen die ons dierbaar zijn of om zomaar te struinen door straten en te stuiten op die groep die het minder goed redt, dronken of arm of dronken en arm.

5) Diner bij restaurant NOA

Voordat we naar het restaurant gaan, geven we Erik van Merrienboer en Stijn Steenbakkers nog de gelegenheid hun eerste bevindingen met ons te delen. Belangrijk vanwege hun voortijdig vertrek.

Maar dan is er na deze dag vol indrukken, presentaties en gesprekken met anderen en elkaar de gemoedelijke sfeer van restaurant NOA. Ons wacht daar een heerlijk diner en een gezellige sfeer. Verbeeld ik het me, of wordt er nog harder gelachen dan bij het eerste diner, en zijn de gesprekken inmiddels minder zakelijk?! Ik weet het niet, wel is er onmiskenbaar een groeiend gevoel van verbinding.

Terug naar het hotel dan maar, voor sommige tijd voor het bed; voor anderen voor nog een laatste (??) glas.

Zaterdag 27 oktober

Inmiddels zijn Erik en Stijn in alle vroegte op het vliegtuig gestapt en wij stappen de bus in voor een bezoek aan

1) het Estionia History Museum

Een plek waar de oude en de nieuwe geschiedenis van het land samenkomen in beelden en verhalen. Over menige onafhankelijkheidsstrijd en hernieuwde bezetting (de Nazi's en daarna de Russen). Over producten en gebrek aan producten. Maar vooral over mensen: mannen, vrouwen en kinderen die in weerwil van de omstandigheden hopen en werken aan een perspectievolle toekomst.

Het besef dringt zich daarbij op dat vrijheid en geluk geen vanzelfsprekendheden zijn, maar verdedigd moeten worden. Dit museum laat zien dat kennis van de eigen geschiedenis dat besef sterkt.

Ja, ook hij stond er maar wel op een apart veldje!

2) Lift 99

Na deze korte blik op de geschiedenis gaan we terug naar Lift 99, het gebouw waar we vrijdagmiddag de presentaties van de startups hebben gehad. In tegenstelling tot de vorige dag is het gebouw nu leeg, geen jongeren aan het werk. Die genieten van het weekend met vrienden en familie. We worden verwelkomd door de programmamanager die voorstel eerst even een rondgang te maken door het gebouw.

Dat is niet aan dovenmansoren gericht getuige dit beeld:

Nadat we uit geschommeld zijn, volgt er een korte presentatie over de opzet van het concept Lift 99. Een gemeenschap van startup ondernemingen die samen willen groeien en delen. Sterk gesteund door de oprichters van inmiddels succesvolle bedrijven als Skype en dergelijke. Niet alleen maken zij financieel deze community mogelijk, maar zij zijn ook bereid zich er daadwerkelijk aan te verbinden door presentaties te geven (wekelijks) en klankbord te zijn voor beginnende ondernemers.

Het geheel doet ons sterk denken aan concepten als Strijp S in Eindhoven en Station 88 in Tilburg. Het grote verschil is wel dat hier de verbinding tussen gevestigde en nieuwe bedrijven sterk ontwikkeld is en dat het gebouw een gevoel oproept van een gedeelde identiteit. Waard om als overdenking mee te nemen naar Brabant.

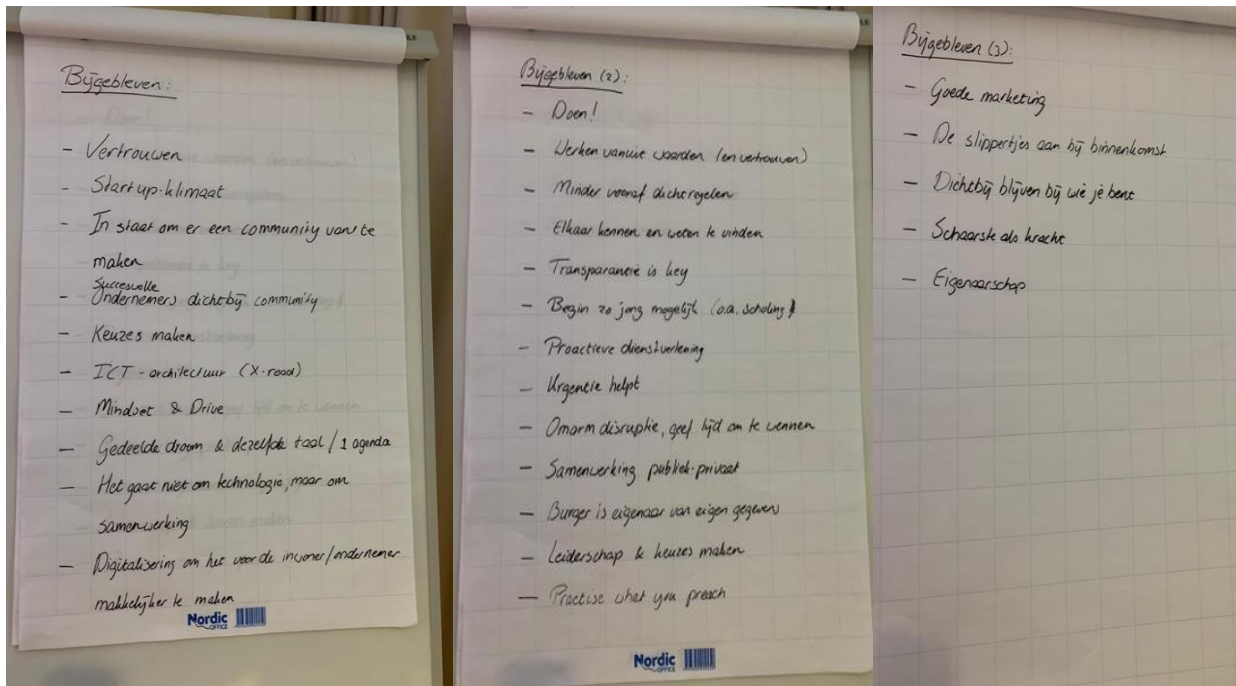

3) Lunch bij restaurant F-Hoone

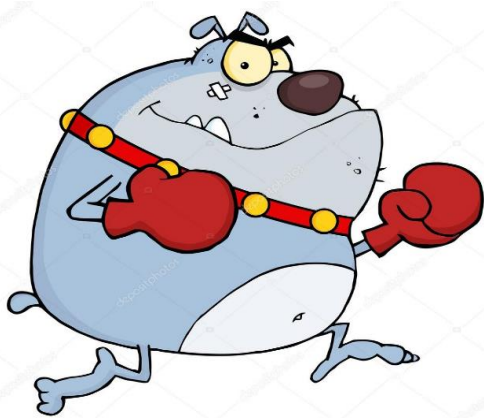
Honger of niet, er wacht ons rond de klok van 12.00 een lunch. Nadat ook die met smaak genuttigd is, lopen we terug naar het hotel zodat er nog een laatste blik geworpen kan worden op Tallinn bij daglicht.

4) Wrap up en afspraken PACT Brabant door Arthur Dallau en Patrick Nelen

Het programma komt zo langzamerhand tot een einde, tijd om de balans op te maken onder leiding van Arthur en Patrick. Gevraagd wordt naar onze indruk van de afgelopen dagen, het geeft de volgende opmerkingen:

Van hieruit maken we de overstap naar de betekenis van deze reis voor het Pact. Dat blijkt nog niet zo eenvoudig. Simpelweg omdat het programma zich eerder richtte op digitalisering in Estland en de arbeidsmarkt daarmee minder in beeld kwam. Maar ook om tot een gedeelde richting en inzet voor het Pact te komen.

De verstandige keuze werd gemaakt niet overhaast tot beslissingen te komen, maar juist te kiezen voor een procesafspraken met als kenmerk:

- We gooien niet te snel bestaande schoenen weg.
- We gaan de komende tijd concreet aan de slag met activiteiten.
- We nemen de tijd om met elkaar een eenduidige rol en betekenis van het Pact te definiëren.

Op het eind van de sessie zetten we nog de organisatoren van deze reis, Arthur en Patrick, in het zonnetje. Ze hebben een topprestatie geleverd!

5) Diner bij restaurant Kaks Kokka

Op pad voor ons laatste avondmaal, maar eerst moet José nog even in de lobby van het hotel bestolen worden. Als dat uiteindelijk met een sisser is afgelopen, kunnen we ons zetten aan de laatste heerlijke dis die opgevrolijkt wordt door vragen voor de dorpsquiz van Heeze-Leende door Jos van Bree.

Op tijd naar bed, want morgen moeten we vroeg weer op.

Zondag 28 oktober

Iedereen is op tijd uit de veren, de reis naar huis loopt voorspoedig en op Schiphol worden laatste handen geschud. Het was een mooie en inspirerende reis.

André van Gils
Secretaris Pact Brabant